

**DECLARAȚIA PRELIMINARĂ PRIVIND CONSTATĂRILE INIȚIALE ȘI RECOMANDĂRILE
MISIUNII INTERNAȚIONALE DE OBSERVATORI ELECTORALI INTERNAȚIONALI AI
NDI ÎN CONTEXTUL ALEGERILOR PREZIDENȚIALE DIN MOLDOVA ȘI A
REFERENDUMULUI CONSTITUȚIONAL DIN 20 OCTOMBRIE 2024**

21 octombrie 2024

Această declarație preliminară oferă constatările și recomandările inițiale ale misiunii internaționale de observare a alegerilor (IEOM) a Institutului Național Democrat (NDI) pentru alegerile prezidențiale și referendumul constituțional din 2024 din Moldova, în urma votării și numărării buletinelor de vot din 20 octombrie.

Delegația internațională a NDI compusă din 14 persoane a inclus membri din șapte țări și a fost co-prezidată de Pekka Haavisto, membru al Parlamentului Finlandez și fost ministru al Afacerilor Externe al Finlandei, și Stephanie Rust, Directoare Executivă de Programe a NDI.

După sosirea în Moldova pe 15 octombrie, delegația s-a întâlnit cu o gamă largă de actori implicați în procesul electoral, inclusiv cu reprezentanți ai Comisiei Electorale Centrale (CEC), partide politice, organizații civice, inclusiv grupuri de observatori, reprezentanți ai sistemului judiciar și reprezentanți ai mass-media. Echipele delegației au fost detașate în cele 32 de raioane ale Moldovei, Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia, precum și în municipiile Bălți și Chișinău. Acolo, s-au întâlnit cu actori locali implicați în alegeri și au observat procesele de deschidere, votare și numărare a voturilor în ziua alegerilor. Ca parte a monitorizării, delegația a urmărit procesul de votare în mai multe secții de votare organizate pentru alegătorii din localitățile situate pe malul stâng al râului Nistru.

Prin această misiune, NDI urmărește să: exprime interesul și sprijinul comunității internaționale pentru alegeri incluzive, transparente, responsabile și pașnice în Moldova; să furnizeze informații precise, imparțiale și în timp util despre desfășurarea alegerilor prezidențiale din 2024 și a referendumului constituțional; și să ofere recomandări practice bazate pe practici internaționale acceptate, pentru a spori credibilitatea proceselor electorale din Moldova.

Observațiile delegației se bazează pe constatările și recomandările unei misiuni de evaluare preelectorală (PEAM) desfășurate în luna septembrie. Misiunea Internațională de Observare a Alegerilor (IEOM) și-a desfășurat activitatea pe o bază strict non-partizană, fără a interveni în procesul electoral, în conformitate cu legislația Republicii Moldova și [Declarația de principii privind observarea internațională a alegerilor](#) și în coordonare cu alte misiuni internaționale de observare a alegerilor, precum și cu observatorii civici. Constatările și recomandările inițiale ale delegației sunt formulate cu referire la standardele internaționale și regionale pentru alegeri credibile, inclusiv [Declarația Universală a Drepturilor Omului](#) și

[Angajamentele Existente pentru Alegeri Democratice](#) precum și cadrul legal al Moldovei privind alegerile.

Constatările și recomandările delegației au fost, de asemenea, influențate de activitatea programatică a NDI în Moldova și de eforturile continue de observare a alegerilor a organizațiilor precum Promo-LEX, Rețelei Europene a Organizațiilor de Monitorizare a Alegerilor (ENEMO), Institutului Republican Internațional (IRI) și Oficiul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului a OSCE (ODIHR). Delegația este recunoscătoare pentru primirea călduroasă și cooperarea primită din partea tuturor moldovenilor cu care a interacționat. Activitatea delegației a fost finanțată de Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID).

CONSTATĂRI ȘI RECOMANDĂRI INIȚIALE

Declarația preliminară a delegației cu privire la alegerile prezidențiale din 2024 și referendumul constituțional din Moldova se bazează pe o evaluare mai largă a contextului electoral, a perioadei preelectorale și a observațiilor din ziua alegerilor privind votarea și numărarea voturilor. Procesele critice de tabelare și anunțare a rezultatelor oficiale rămân în curs de desfășurare, iar provocările electorale, dacă există, încă nu au fost adjuocate. NDI își va publica raportul final de observare la finalizarea procesului electoral, inclusiv după al doilea tur al alegerilor prezidențiale din 3 noiembrie 2024.

Organizarea și administrarea alegerilor au fost solide. Un nou Cod Electoral adoptat în 2022 oferă o bază legală solidă pentru alegerile prezidențiale și referendumul constituțional, inclusiv o bază legală pentru monitorizarea finanțării campaniei și sancționarea activităților ilegale și un mecanism de facilitare a votului prin corespondență a moldovenilor din străinătate. Interlocutorii delegației au subliniat că CEC și organele electorale subnaționale sunt bine respectate și s-au pregătit pentru alegeri într-o manieră profesionistă, imparțială și eficientă. CEC a făcut progrese în realizarea unui proces electoral mai incluziv, oferind buletine de vot în alte limbi decât româna și Braille. A luat măsuri suplimentare pentru acomodarea alegătorilor cu dizabilități prin furnizarea cabinelor de vot mobile, chiar dacă accesul în scaune cu roțile la locurile de vot continuă să fie limitat. Toate partidele politice și candidații independenți au putut să își desfășoare campania fără impedimente, iar perioada campaniei a fost, în general, calmă și ordonată. Poliția moldovenească a luat măsuri pentru a investiga și a acționa cu privire la interferența străină. Monitorii rețelelor sociale au evidențiat o reducere a atacurilor din rețelele sociale asupra femeilor implicate în procesul politic.

Cu toate acestea, pe baza observațiilor delegației în timpul perioadei electorale și a rapoartelor de la o gamă largă de interlocutori, există dinamici care prezintă o amenințare serioasă la integritatea alegerilor prezidențiale și a referendumului constituțional.

Delegația a concluzionat că cea mai mare amenințare la integritatea acestor alegeri a fost o campanie largă și concertată de influență străină malignă din partea Rusiei, care a implicat actori moldoveni prin manipularea informației cumpărarea de voturi, și alte finanțări ilicite ale activității politice. Acest proces electoral are loc într-un context politic puternic influențat de tensiunile legate de direcția geopolitică a țării - între cei care doresc o mai bună integrare în Uniunea Europeană (UE), cei care doresc legături

puternice cu Rusia și cei care ar prefera să aibă ambele părți ca parteneri. Aceste tensiuni au fost amplificate de războiul în desfășurare al Rusiei împotriva Ucrainei.

Deși procesul electoral din 2024 nu este încă finalizat, în perioada preelectorală au apărut o serie de probleme care ar putea submina credibilitatea procesului. Au fost raportate eforturi susținute și coordonate din partea unor actori străini, în colaborare cu cetățeni moldoveni, pentru a corupe alegerea votanților prin transferuri de fonduri în conturile bancare ale acestora și oferirea de instrucțiuni prin platforme de mesagerie cu privire la modul în care să voteze. În luna aprilie, poliția moldovenească a dezvăluit o tentativă coordonată de a introduce în țară peste 1 milion de dolari prin intermediul pasagerilor curselor de zboruri sosite din Armenia. Cu mai puțin de două săptămâni înaintea alegerilor, poliția a [prezentat](#) dovezi cu privire la ceea ce pretinde a fi o rețea susținută de Rusia, care avea ca scop să influențeze alegerile prin mituirea pe scară largă a alegătorilor și răspândirea dezinformării.¹

În plus, părțile interesate locale au împărtășit cu observatorii NDI anecdote despre schemele de cumpărare a voturilor care se desfășurau în unele sate. În continuare, societatea civilă a exprimat îngrijorări cu privire la răspândirea dezinformării, inclusiv utilizarea continuă a conținutului neautentic generat cu ajutorul instrumentelor de inteligență artificială (AI), răspândirea documentelor fals atribuite oficialilor guvernamentali și răspândirea continuă a narațiunilor false sau înșelătoare despre presupusele consecințe grave ale aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Cu câteva zile înainte de alegeri, poliția a anunțat că o anchetă a dezvăluit că peste 300 de persoane au fost instruite de grupuri paramilitare private din străinătate în tactici care ar putea fi folosite pentru a provoca violență civilă și a confrunța forțele de ordine².

De o amploare mai mică, dar încă relevantă, delegația a fost informată despre preocupările cu privire la un cadru legal prea restrictiv care reglementează activitățile și finanțarea campaniilor electorale și cazurile de utilizare a resurselor de stat în scopuri de campanie, inclusiv campania guvernamentală “Europa pentru tine”, activitatea politică a oficialilor în timpul orelor de lucru și prezența mesajelor pro-europene în clădirile publice.

În ziua alegerilor, misiunea s-a desfășurat în toate cele 32 de raioane, municipiile Chișinău și Bălți și Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia. Observatorii au evaluat că deschiderea, votarea, închiderea și numărarea voturilor în secțiile de votare vizitate au fost transparente, că procesul a fost calm și ordonat, iar oficialii electorali au respectat procedurile corespunzătoare stabilite de CEC.

Misiunea NDI subliniază că această declarație este de natură preliminară și include constatări și recomandări inițiale. Dacă apar dispute pe măsură ce continuă tabularea rezultatelor oficiale, facem apel la toate părțile să le rezolve pașnic și prin canale procedurale și legale adecvate.

¹ Moldova Police, “New methods of illegal financing of some political parties documented by PA and INI.” 3 October 2024, <https://politia.md/ro/content/noi-metode-de-finantare-ilegala-unor-partide-politice-documentate-de-pa-si-ini>.

²

<https://privesc.eu/arhiva/107202/Briefing-de-presa-cu-tema--Actiunile-fortelor-de-ordine-pentru-contracararea-inten-tiilor-de-destabilizare-pe-teritoriul-Republicii-Moldova--in-perioad>

Delegația felicită cetățenii, autoritățile electorale și candidații politici din Moldova pentru desfășurarea alegerilor participative, credibile și pașnice și oferă următoarele recomandări practice pe care diferiți actori le pot lua pentru a spori încrederea în tabularea și anunțarea rezultatelor oficiale, a asigura un al doilea tur de alegeri prezidențiale de succes și a crește incluziunea, transparența și responsabilitatea proceselor electorale viitoare.

Cetățenilor Moldovei

- Toți moldovenii ar trebui să refuze orice tentativă de corupere a alegătorilor. Dacă îți vinzi votul, îți vinzi libertatea.
- Moldovenii ar trebui să fie vigilenți atunci când primesc informații pe rețelele sociale și în general pe internet. Ar trebui căutate perspective diferite înainte de a forma o opinie politică și de a lua o decizie cu privire la cine sau ce să voteze.

CEC-ului

- Să comunice, la timp și frecvent, cu cetățenii moldoveni și concurenții politici despre toate aspectele întocmirii rezultatelor oficiale și soluționarea oricăror reclamații în curs, inclusiv furnizarea datelor electorale într-un format ușor de analizat.
- Să ia măsuri proactive pentru a contracara narațiunile înșelătoare și false despre procesul electoral și tabularea rezultatelor oficiale, în special pe rețelele sociale.
- Să coopereze cu Banca Națională a Moldovei și băncile private locale în acordarea suportului pentru concurenții politici în primele etape ale proceselor electorale, pentru a proiecta și implementa proceduri eficiente care să asigure posibilitatea de a deschide conturile bancare necesare conform Codului Electoral fără întârzieri nejustificate.
- Să reevalueze locațiile BESV-urilor pentru a se asigura că oferă spațiu suficient pentru a găzdui aflusul de alegători, sunt accesibile persoanelor cu dizabilități, sunt dotate cu toalete și sunt încălzite.
- Să furnizeze tuturor CECER-urilor un sistem electronic standardizat pentru a minimiza sau elimina erorile matematice, pe măsură ce adună informații despre rezultate de la BESV-urile aflate sub jurisdicția lor. Dacă se desfășoară două sau mai multe alegeri simultane, să furnizeze instrucțiuni BESV-urilor cu privire la ordinea în care trebuie numărate buletinele de vot pentru a se asigura consecvența și reduce vidul informațional din noaptea alegerilor.
- Să faciliteze sau să comisioneze verificări independente ale registrului alegătorilor înainte de alegerile parlamentare din 2025.

Parlamentului

- Să asigure consistența cadrului legal care guvernează mediile tradiționale și rețelele de socializare pentru a atenua amenințarea informațiilor false și înșelătoare referitoare la alegerile din Moldova, protejând în același timp discursul legitim, și împuternicirea Consiliului Audiovizual sau a unui organism complementar să monitorizeze și să implementeze acest cadru.
- Să identifice reglementările financiare și administrative adecvate pentru a menține transparența și responsabilitatea campaniilor politice viitoare, ținând cont de capacitatea limitată a partidelor mici și ale candidaților independenți.

- Să se angajeze în procese consultative incluzive cu partidele politice, societatea civilă și experți tehnici în elaborarea reglementărilor financiare și administrative și a oricăror modificări substanțiale ale Codului Electoral sau legislației conexe.
- Să evite actualizarea Codului Electoral și a legislației aferente cu mai puțin de un an înainte de viitoarele alegeri pentru a asigura un cadru legal stabil.
- Să ia în considerare posibilitatea de a permite grupurilor de inițiativă reglementate, non-partizane să facă campanie pentru opțiunea Da sau Nu într-un referendum republican pentru a promova o dezbatere incluzivă pe probleme de importanță națională.

Partidelor politice și candidaților

- Să respecte rolul CEC în determinarea rezultatelor oficiale ale alegerilor și să se abțină de la declararea prematură și unilaterală a câștigătorului.
- Să îndemne susținătorii în mod public să se abțină de la orice acte de violență în timpul și după centralizarea și anunțarea rezultatelor oficiale.
- Să colaboreze cu bună-credință cu CEC pentru a rezolva eventualele discrepanțe care pot apărea în timpul tabulării rezultatelor oficiale, pentru a se asigura că rezultatele reflectă buletinele de vot.
- Să se angajeze în mod public să analizeze fiecare contestație electorală care ar putea apărea, prin metode legale adecvate și să respecte rezultatele procedurilor judiciare.
- Candidații care vor participa la cel de al doilea tur al alegerilor prezidențiale ar trebui să-și reînnoiască angajamentul pentru o campanie pașnică.
- Să participe la dezbateri, astfel încât alegătorii să aibă ocazia să compare diferite platforme.

Guvernului

- Să asigure o tranziție ușoară a mandatului prezidențial îndată ce toate fazele electorale sunt complete în Concordanță cu Constituția.
- Să dubleze eforturile pentru a proteja Moldova de eforturile coordonate externe de a manipula climatul informațional și să influențeze procesele politice, inclusiv prin urmărirea penală în toată măsura legii pe cei din spatele eforturilor coordonate de corupere a alegătorilor.
- Să ofere îndrumări clare funcționarilor publici privind activitățile pe care ar trebui să le evite pentru a asigura utilizarea abuzivă a resurselor statului.
- Să informeze imparțial referitor la referendum, evitând mesajele care ar putea fi interpretate ca suport pentru una din opțiunile referendumului.

Organelor de drept

- Să continue în mod imparțial și sigur rolul lor în judecarea oricăror dispute care pot apărea în timpul alegerilor.

Societății civile, liderilor religioși și mass-media

- Societatea civilă și mass-media, precum și CEC, ar trebui să abordeze în mod proactiv zvonurile și informațiile false sau cazurile de inducere în eroare privind procesul electoral, inclusiv

tabularea rezultatelor oficiale și modalitatea de desfășurare a celui de-al doilea tur al alegerilor prezidențiale.

- Organizațiile civice de tip “watchdog” și grupurile de observatori ar trebui să continue evaluarea în mod independent a tabulării rezultatelor oficiale, soluționarea plângerilor și a modului de desfășurare a celui de-al doilea tur al alegerilor prezidențiale.
- Mass-media ar trebui să respecte rolul CEC în determinarea rezultatelor oficiale ale alegerilor și să se abțină de la declararea prematură a rezultatelor.
- În conformitate cu legislația Republicii Moldova, liderii religioși ar trebui să se abțină de la participarea în campaniile politice.

Platformelor de social media

- Să ia măsuri imediate și substanțiale pentru a evita ca platformele lor să fie folosite de actori maligni pentru a promova narațiuni false sau înșelătoare pe durata procesului electoral din 2024, inclusiv tabularea rezultatelor oficiale și desfășurarea celui de-al doilea tur al alegerilor prezidențiale.
- Să aloce mai multe resurse pentru a identifica informațiile false și modele de comportament neadecvate în mesajele care vizează cetățenii Republicii Moldova, inclusiv prin alocarea mai multor resurse pentru analiza conținutului în limba română și rusă.

Coordonarea dintre părțile interesate

- Să sporească și să consolideze coordonarea între Comisia Electorală Centrală, poliție, organele fiscale, Banca Națională a Moldovei și alte organe de control și supraveghere pentru a spori și îmbunătăți controlul și supravegherea fluxurilor financiare.
- Să depună eforturi suplimentare pentru a respecta pe deplin standardele internaționale, cum ar fi cele ale Grupului de Acțiune Financiară Internațională (GAFI) și să ia în considerare solicitarea de asistență tehnică pentru a preveni și combate fluxurile financiare dubioase și ilicite în viitoarele alegeri, menite să manipuleze procesele electorale.
- Comisia Electorală Centrală ar trebui să îmbunătățească mecanismele sale de control și supraveghere pentru a diminua utilizarea abuzivă a resurselor statului în campaniile electorale. Guvernul și organele administrației publice locale ar trebui să sprijine aceste eforturi prin consolidarea propriilor măsuri preventive și a controalelor, iar Curtea de Conturi ar trebui să aplice sancțiunile corespunzătoare. Organizațiile societății civile ar trebui să ia în considerare dezvoltarea sau consolidarea capacităților lor de a exercita o supraveghere independentă asupra utilizării resurselor administrative ale statului în campaniile electorale.

În baza rezultatelor preliminare ale CEC-ului, pe 3 noiembrie moldovenii vor participa la al doilea tur de scrutin al alegerilor prezidențiale dintre președinta Maia Sandu și Alexandr Stoianoglo. Misiunea NDI încurajează ambii candidați să desfășoare campanii pașnice, axate pe problemele de importanță pentru cetățenii moldoveni, și îi încurajează pe toți cetățenii cu drept de vot să își exercite dreptul la vot.

De asemenea, rezultatele preliminare ale referendumului indică o cursă strânsă. Delegația recunoaște că rezultatul referendumului va fi decis nu pe baza rezultatelor preliminare, ci în urma numărării oficiale efectuate de CEC în conformitate cu Codul Electoral. Misiunea are încredere deplină că CEC va desfășura acest proces la cel mai înalt nivel de profesionalism și imparțialitate și îndeamnă toți cetățenii și actorii electorali să aștepte în mod pașnic publicarea rezultatelor oficiale.

Dincolo de alegerile din 2024, delegația speră că toți moldovenii vor lucra împreună pentru a se asigura că democrația din țara lor îmbunătățește viața tuturor cetățenilor, în special a comunităților marginalizate, inclusiv femei, tineri, minorități etnice și persoane cu dizabilități.

Misiunea NDI va continua să monitorizeze evoluțiile electorale, inclusiv numărarea oficială a voturilor, soluționarea contestațiilor, anunțarea rezultatelor oficiale și depunerea jurământului de către următorul Președinte și poate emite alte declarații și clarificări, după caz. La finalul procesului electoral din 2024, inclusiv al celui de-al doilea tur de scrutin prezidențial din 3 noiembrie, NDI va publica un raport cuprinzător care va detalia constatările finale și recomandările.

I. CONSTATĂRI AMĂNUNȚITE

Contextul electoral

Alegerile prezidențiale și referendumul constituțional au loc într-un context politic profund influențat de tensiuni de lungă durată privind direcția geopolitică a țării. Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS) care se află la guvernare, alături de alte formațiuni, promovează o cooperare mai strânsă cu Europa, în timp ce unele partide de opoziție își doresc legături puternice cu Rusia. Deși Moldova s-a pregătit activ pentru o integrare mai temeinică în UE, menține încă legături istorice semnificative cu Rusia. Regiunea Transnistria, situată pe malul stâng al râului Nistru, este efectiv sub controlul Rusiei, în timp ce Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia, aflată pe teritoriul controlat de Republica Moldova, este puternic influențată de Rusia. Aceste tensiuni au fost intensificate de invazia în desfășurare a Rusiei în Ucraina și de amenințarea potențială la adresa suveranității moldovenești, care a dus la declararea de către Parlament a stării de urgență, care a fost în vigoare aproape doi ani, din februarie 2022 până la sfârșitul anului 2023. Tensiunile au fost amplificate și de presupusele eforturi ale Rusiei de a manipula opinia publică moldovenească și mediul informațional, pentru a susține partide și candidați pro-ruși. În contextul acestei stări de urgență, Partidul ȘOR, condus de oligarhul pro-rus Ilan Șor, a fost interzis de Curtea Constituțională înaintea alegerilor locale din 2023.

Alegerile prezidențiale

Aceasta este a treia oară când cetățenii sunt chemați la vot pentru a alege Președintele țării, de când țara a revenit la alegeri directe ale Președintelui, în 2016. Președintele este șeful statului și este ales pentru un mandat de patru ani, dar are puteri relativ limitate comparativ cu cele ale prim-ministrului, care este șeful Guvernului. Totuși, spre deosebire de prim-ministru, care este ales de Parlament, președintele este ales direct, oferindu-i funcției o importanță mai mare și o influență simbolică în rândul cetățenilor. Printre atribuțiile formale ale președintelui se numără numirea Guvernului; exercitarea anumitor competențe în domeniul relațiilor externe și al securității naționale (inclusiv reprezentarea țării pe plan extern);

promulgarea legilor (dar și posibilitatea de a le trimite înapoi Parlamentului pentru reexaminare); și dizolvarea Parlamentului. Alegerile prezidențiale din 20 octombrie au fost disputate între 11 candidați, inclusiv patru femei. Rezultatele preliminare indică că va avea loc un al doilea tur de scrutin pe 3 noiembrie 2024, între Președinta Maia Sandu și Alexandr Stoianoglo.

Referendumul constituțional

În anunțarea intenției sale de a candida pentru un nou mandat, Președinta Sandu a solicitat, de asemenea, organizarea unui referendum privind integrarea europeană. De la alegerea sa în 2020, Moldova a făcut progrese semnificative spre aderarea la UE. În iunie 2022, Moldova a obținut statutul de țară candidat la aderarea la UE, iar în decembrie 2023 s-a decis deschiderea negocierilor de aderare. Codul Electoral al Republicii Moldova a fost modificat în ianuarie 2024, fără consultare publică, pentru a permite desfășurarea referendumului privind integrarea europeană simultan cu alegerile prezidențiale din 20 octombrie. Mai multe partide de opoziție au pus sub semnul întrebării necesitatea unui referendum constituțional și au criticat organizarea acestuia în același timp cu alegerile prezidențiale, argumentând că aceasta reprezintă o manevră politică a PAS pentru a obține sprijin pentru re alegerea Președintei Sandu.

Rezultatele preliminare ale referendumului arată foarte strâns. Delegația are încredere că CECER-urile și CEC vor conduce în mod profesionist tabularea rezultatelor oficiale și îndeamnă concurenții politici, mass-media și toți cetățenii să aștepte anunțarea rezultatelor oficiale înainte de a se pronunța cu privire la rezultatul referendumului.

Cadrul legal

Codul Electoral

Noul Cod Electoral adoptat în 2022, coroborat cu Constituția din 1994, Legea privind partidele politice, din 2007 și alte legi și regulamente, oferă un cadru general adecvat pentru organizarea alegerilor democratice. Cadrul legal conturează un calendar electoral, cerințe pentru candidații electorali, procesul de votare și soluționarea contestațiilor.

Două modificări la Codul Electoral adoptate în 2024 sunt de remarcat. Fără un consens larg al societății, în ianuarie 2024, Parlamentul a eliminat interzicerea desfășurării referendumurilor în aceeași zi cu alegerile prezidențiale sau parlamentare, deschizând astfel calea pentru un vot prezidențial și un referendum constituțional privind integrarea europeană desfășurate simultan. Curtea Constituțională a declarat constituțional amendamentul, în timp ce partidele de opoziție l-au numit o manevră politică pentru a obține sprijin pentru președinta Sandu. Grupul de observatori din partea organizației independente Promo-LEX a susținut că [„fuziunea buletinelor de vot nu este binevenită, deoarece poate afecta egalitatea șanselor concurenților și libertatea alegătorilor de a-și forma opinii”](#). De asemenea, Parlamentul a modificat Codul Electoral pentru a permite CEC să faciliteze pilotarea votului prin corespondență, având în vedere numărul mare de alegători înregistrați din Republica Moldova care trăiesc în străinătate. Cu toate acestea, părțile interesate și-au exprimat îngrijorarea cu privire la lipsa consensului politic privind votul prin corespondență și transparența limitată în elaborarea legislației privind votul prin corespondență.

Curtea Constituțională a invalidat un al treilea amendament propus care ar fi exclus din buletine membrii unui partid politic interzis - o mișcare politică afiliată Partidului SOR, pe care Curtea l-a declarat neconstituțional în 2023, invocând finanțarea ilegală a acestuia. Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția) și ODIHR au constatat că amendamentul ar impune o limitare a [„dreptului de a candida la alegeri \[care\] este prea largă pentru a fi proporțională cu scopurile legitime urmărite”](#).

Pragul de reprezentare pentru candidații la funcția de Președinte și pentru Referendum

Un candidat la președinție trebuie să adune cel puțin jumătate din voturile valabil exprimate pentru a câștiga alegerile într-un prim tur. Dacă niciun candidat nu obține numărul necesar de voturi, două săptămâni mai târziu are loc un al doilea tur de scrutin, între primii doi candidați care au acumulat cele mai multe voturi. Alegerile prezidențiale din 2016 și 2020 s-au desfășurat în două tururi de scrutin.

Pentru ca un referendum constituțional să fie validat, acesta trebuie să fie susținut de majoritatea alegătorilor.

Atât referendumul, cât și alegerile prezidențiale, necesită în primul tur o prezență la vot de cel puțin o treime din alegătorii înscriși pe listele de votare. Un al doilea tur al alegerilor prezidențiale ar necesita participarea a cel puțin o cincime din alegătorii înregistrați.

Organele electorale

Comisia Electorală Centrală și organele de gestionare a alegerilor la nivel subnațional

CEC este numit de Parlament și este responsabil de supravegherea administrării alegerilor. Organul are nouă membri. Unul este desemnat de președintele Republicii Moldova, iar ceilalți opt membri sunt desemnați de către Parlament, cu respectarea reprezentării proporționale a majorității și a opoziției.³ Dintre actualii membri, unul a fost numit de președintele Sandu, cinci de PAS și trei de fracțiunea din opoziție - Blocul Comuniștilor și Socialiștilor (BCS). CEC a declarat pentru Misiunea de Evaluare Preelectorală (MEP) a NDI Moldova că în perioada premergătoare alegerilor s-au confruntat cu lipsuri de personal, în special în departamentul juridic și a personalului IT. Pentru a asigura integritatea infrastructurii tehnologice a CEC, sistemele electronice ale Comisiei au fost integrate în mecanismele de protecție a securității cibernetice ale autorităților guvernamentale centrale.

Există 37 de consilii electorale de circumscripție de nivelul doi (CECER): 32 reprezintă raioanele țării; două sunt pentru municipiile Chișinău și Bălți; unul în Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia; unul pentru alegătorii din Transnistria; și unul pentru alegătorii din străinătate. CECER includ printre membrii lor persoane desemnate de fiecare partid politic reprezentat în Parlament. Procesele de votare și numărare a voturilor sunt administrate de 2.218 birouri electorale ale secțiilor de votare (BESV), dintre care 30 pentru moldovenii care locuiesc pe malul stâng al Nistrului, 228 pentru votul în străinătate și trei pentru

³ Codul Electoral din 2022 a redus numărul membrilor CEC la șapte și a modificat modul în care sunt numiți. Cu toate acestea, o prevedere tranzitorie permite membrilor, nominalizați în temeiul Codului Electoral anterior în momente diferite, să își îndeplinească mandatele de șase ani.

administrarea votului prin corespondență. Alte trei secții de votare care urmau să se deschidă în Federația Rusă nu au fost constituite. Fiecare BESV are între 5 și 11 membri, în funcție de numărul de alegători înscriși, cu trei membri numiți de Consiliul Local și câte un membru desemnat de fiecare dintre cele trei partide politice reprezentate în Parlament. Toate locurile BESV rămase nesuplinite sunt delegate de către CECER din rândul persoanelor incluse în Registrul funcționarilor electorali.

Delegația a auzit în mod constant că CEC și CECER și-au desfășurat activitatea cu eficiență și profesionalism și au instalate sisteme de urgență în caz de întrerupere a curentului sau a internetului. În ziua alegerilor, membrii delegației au constatat că BESV-urile au asigurat procesul de deschidere a secțiilor, votarea și numărarea voturilor în conformitate cu rigorile legale și reglementările CEC.

Înregistrarea Candidaților la funcția de Președinte

Conform prevederilor legale, candidații la funcția de Președinte pot fi nominalizați atât de partidele politice, cât și de grupurile de inițiativă cetățenești. În ambele cazuri, candidații trebuie să adune între 15.000 și 25.000 de semnături ale cetățenilor. Spre deosebire de alegerile anterioare, în 2024 un cetățean poate semna în sprijinul mai multor candidați. Pentru prima dată, CEC a adoptat reglementări prin care candidații la președinție trebuie să demonstreze cunoștințe de limba română, având în vedere articolul 136 din Codul Electoral care prevede că candidații la președinție trebuie „să posede limba de stat”.

Înregistrarea candidaților s-a încheiat pe 20 septembrie, într-un proces evaluat de interlocutori drept unul corect. Lista finală de candidați cuprinde 11 persoane, inclusiv patru femei. Actuala Președintă, Maia Sandu, s-a prezentat ca independentă susținută de PAS; Alexandr Stoianoglo, fostul procuror general al Republicii Moldova, a candidat independent susținut de Partidul Socialiștilor din Republica Moldova (PRSM); Irina Vlah, fost Guvernator (Baskan) al Unității Teritoriale Autonome Găgăuzia a fost candidat independent. Alți candidați sunt Octavian Țicu, fost deputat, reprezentant al noului bloc pro-european „Împreună”; și Vasile Tarlev, liderul blocului „Viitorul Moldovei”.

Un candidat, Alexandru Arseni, și-a retras candidatura, iar CEC a respins candidaturile a trei persoane, Valeriu Pleșca, Vasile Bolea și Ludmila Corzun, înainte de etapa colectării semnăturilor. Pleșca a fost respins din cauza unor nereguli în modul în care a fost nominalizat drept candidat prezidențial de către Partidul Social Democrat European (PSDE). Candidatura independentă a lui Bolea a fost respinsă pentru că este liderul blocului „Victoria”, a cărui înregistrare a fost respinsă. Corzun nu a fost lăsată să participe deoarece CEC a stabilit că nu vorbește adecvat limba română. În plus, CEC a respins candidatura lui Igor Munteanu din cauza insuficienței de semnături adunate. Ca răspuns, Munteanu a anunțat că va face apel la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Nu participă la alegeri doi dintre cei mai populari lideri ai opoziției din țară, fostul președinte Igor Dodon de la PSRM și Ion Ceban, actualul primar al Chișinăului și liderul Mișcării Alternative Naționale (MAN).

Campania electorală pentru referendum

Legislația națională permite înregistrarea blocurilor electorale pentru a desfășura campanie electorală în favoarea sau împotriva opțiunilor disponibile în cadrul referendumului constituțional. Totuși, spre deosebire de alegerile prezidențiale, Codul Electoral nu permite grupurilor de inițiativă cetățenească să participe la campaniile pentru referendum. Pentru referendumul din 2024, Comisia a înregistrat 13 partide

politice sau blocuri care susțin opțiunea „Da” și două care susțin opțiunea „Nu”. Pe motivul lipsei suficiente de informații despre finanțarea blocului sau a liderului său, CEC a refuzat să înregistreze blocul „Victoria”, care se opune integrării europene și care a fost creat în Rusia în aprilie 2024 de către oligarhul condamnat Ilan Șor. Interlocutorii au evaluat procesul de înregistrare a campaniilor pentru referendum ca fiind corect, însă unii au recomandat ca posibilitatea de a face campanie pentru oricare dintre opțiuni în referendum să fie deschisă și grupurilor de inițiativă ale cetățenilor.

Listele de alegători

În Moldova, CEC menține în mod continuu Registrul de Stat al Alegătorilor (RSA), în baza informațiilor din registrul populației. CEC a raportat la 1 septembrie 2024 că în Registrul de Stat al Alegătorilor (RSA) sunt aproximativ 3,3 milioane de alegători, dintre care 2,74 milioane locuiesc în cele 32 de raioane ale țării, municipiile Chișinău și Bălți și Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia. Cei 274.718 alegători înregistrați în regiunea Transnistreană, pe malul stâng al Nistrului, și cei 285.900 înregistrați fără adresă în Republica Moldova nu vor fi incluși în listele de bază ale alegătorilor; în schimb, ei vor fi adăugați în listele suplimentare de vot în ziua alegerilor. Alegătorii din instituțiile medicale, deținuții și cei aflați la domiciliu din cauza vârstei înaintate, cei cu dizabilități sau cu boli sunt eligibili să participe la vot prin solicitarea urnei mobile. În plus, alegătorii care nu s-ar afla la adresa lor înregistrată în ziua alegerilor ar putea solicita certificate cu drept de vot pentru a vota la locul aflării.

Unii actori au exprimat îngrijorări cu privire la persoanele fără adresă, precum și cu privire la posibila includere a persoanelor decedate pe liste. Împreună cu riscurile inerente ale votului ilegal asociat cu inexactități ale RSA, o listă exagerată de alegători ar putea duce la o estimare inexactă a numărului de alegători necesar pentru a atinge cvorumul de prezență la vot pentru ca alegerile prezidențiale și referendumul să fie validate.

Pentru a asigura acuratețea RSA, cetățenii/ele au putut să își revizuiască informațiile de pe lista de alegători vizitând secțiile de votare la care au fost alocați/te sau online pe site-ul CEC. Alegătorii puteau solicita orice corecții până pe 13 octombrie. Listele finale au fost distribuite BESV-urilor ca parte a materialelor pentru ziua alegerilor.

Deși aveau dreptul legal de acces la RSA, inclusiv la lista alegătorilor de bază și la lista electorală suplimentară utilizată în ziua alegerilor, în practică, partidele politice și observatorii electorali nu au primit aceste informații într-un format analizabil, în conformitate cu principiile [Inițiativei pentru Date Electorale Deschise](#), făcând imposibilă o evaluare independentă a calității acestor liste.

Votarea peste hotare și votul prin corespondență

În 2020, [s-a estimat că peste 1 milion de cetățeni/e ai/ale Republicii Moldova au emigrat](#), în comparație cu aproximativ 2,5 milioane de persoane rămase în țară. Pentru alegerile prezidențiale din 2020, în turul doi, au votat peste 250.000 de persoane, iar unele secții de votare din străinătate au rămas fără buletine de vot. CEC a anunțat o creștere cu 66% a numărului de secții de votare pentru votul fizic în străinătate – de la 139 la 231 – cu cel mai mare număr în Italia (60), urmată de Germania (26) și Franța (20). Cu toate acestea, în timp ce CEC a dispus instalarea a cinci secții de votare în Federația Rusă, Ministerul de Externe și respectivul CECE nu au reușit să creeze secții de votare în Sankt Petersburg, Yaroslavl și

Surgut. Drept urmare, doar 228 de secții de votare s-au deschis pentru votul fizic în străinătate, iar CEC a distrus toate buletinele – câte 13.000 pentru fiecare scrutin – alocate acestor secții de votare.⁴ În septembrie și octombrie 2024, 21.073 de alegători au depus o preînregistrare opțională, fără caracter obligatoriu, pentru a vota în străinătate.

CEC a pilotat votarea prin corespondență în Canada, Finlanda, Islanda, Norvegia, Suedia și Statele Unite. Până la termenul legal, cele trei BESV-uri poștale au primit 1.344 de buletine de vot din cele 1.808 trimise prin poștă, o prezență de 74 la sută⁵.

În ziua alegerilor, peste 240.000 de cetățeni eligibili au votat în străinătate, inclusiv 1.344 prin corespondență.

Sistemul de transmitere a rezultatelor

În ziua alegerilor, operatorii din BESV-uri au folosit sisteme electronice pentru a transmite o serie de informații electorale către o bază de date centralizată. Având în vedere încercările străine recurente de destabilizare a procesului electoral și problemele de personal ale CEC, securitatea acestor sisteme informaționale a fost consolidată cu sprijinul Serviciului Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică.

Calculatoarele de la fiecare secție de votare au fost conectate la o bază de date centralizată pentru a valida prezența fiecărui potențial alegător în RSA, pentru a se asigura că nu au votat deja și pentru a oferi informații în timp real despre prezența la vot, care au fost făcute publice pe site-ul CEC. Fiecare BESV a transmis date parțiale privind prezența la vot la ore prestabilite în timpul zilei. După închidere și numărare, fiecare BESV a transmis informațiile privind rezultatele atât pentru alegerile prezidențiale, cât și pentru referendumul constituțional. Aceste informații au fost puse la dispoziție în timp real pe site-ul CEC la nivel de raion.

Partidele politice și campaniile

Mediul de campanie

Perioada de campanie a început pe 20 septembrie, cu 30 de zile înainte de ziua alegerilor, cu campanii individuale începute după înregistrarea de către CEC. Unele partide politice au comunicat delegației NDI că întârzierile în deschiderea unui cont bancar și obținerea unui card bancar au cauzat o lansare întârziată în campanie. Toți candidații la funcția de președinte și-au lansat campaniile până pe 29 septembrie. Perioada de campanie s-a încheiat pe 18 octombrie, permițând o zi de tăcere electorală înainte de ziua alegerilor. La 24 septembrie, CEC a publicat un cod de conduită prin care concurenții „se obligau să desfășoare o campanie electorală corectă în condiții de concurență egală, să informeze în mod obiectiv alegătorii, să respecte ceilalți participanți la campania electorală, să nu admită folosirea limbajului sexist

⁴ <https://www.infotag.md/politics-en/319392/>

⁵ https://www.ipn.md/ro/votul-prin-corespondenta-s-a-incheiat-au-fost-receptionate-8013_1108161.html

și a discursului instigator la ură sau alte forme de violență în bază de gen.”⁶ În acea zi, codul de conduită a fost semnat de șapte candidați la funcția de președinte și cinci partide participante la referendum.

Interlocutorii au raportat limitări stricte ale unor activități de campanie. Codul electoral permite desfășurarea campaniei numai partidelor și grupurilor de inițiativă înregistrate oficial de CEC pentru campania la alegerile prezidențiale, și partidelor politice înregistrate pentru una dintre cele două opțiuni de referendum. În plus, durata scurtă a perioadei de campanie – doar 30 de zile – creează o perioadă lungă de timp în care alegătorii sunt la curent cu privire la alegeri, însă partidelor nu li se permite să transmită informații și alegătorilor nu li se permite să primească informații despre acele alegeri. Ca urmare, concurenții politici încep de facto campania înainte de startul ei oficial.

În perioada oficială a campaniei, materialele de campanie pot fi amplasate doar în anumite locații aprobate de autoritățile locale, iar cetățenii particulari nu au voie să posteze afișe pe gardurile caselor lor. Aceste limitări stricte ar putea restrânge dreptul cetățenilor la informații despre alegeri și concurenții electorali, precum și dreptul cetățenilor de a-și exprima liber preferințele politice. De asemenea, ar putea sesuraja activitatea politică în perioada campaniei electorale, așa cum au văzut delegații înaintea zilei tăcerii. Interzicerea campaniilor pentru referendum desfășurate de către organizațiile civice a atenuat, de asemenea, discursul politic, ducând uneori la sancțiuni împotriva organizațiilor care pledează fie pentru, fie împotriva integrării europene.

Coruperea alegătorilor

Întrucât cumpărarea de voturi a reprezentat istoric o provocare pe scară largă la adresa integrității electorale în Republica Moldova, în 2024, guvernul a adăugat o nouă infracțiune în Codul Contravențional, „corupția electorală pasivă”, care penalizează cetățenii care acceptă mită electorală cu penalități de la 500 MDL (28 USD).

În cadrul Misiunii de Evaluare Preelectorală a NDI din septembrie, multe părți interesate au evidențiat îngrijorarea cu privire la vulnerabilitatea alegătorilor la cumpărarea de voturi, în special în Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuză și regiunea transnistreană. Aceștia au susținut că oligarhul Ilan Șor căuta să influențeze pensionarii și angajații din sectorul public prin plăți directe.

Poliția Republicii Moldova a anunțat că a întrerupt două eforturi distincte în acest an de a utiliza în mod ilegal fonduri externe pentru a influența rezultatul alegerilor prezidențiale și al referendumului constituțional. În aprilie, poliția a anunțat că a oprit o încercare coordonată de a aduce aproximativ 1 milion de dolari folosind o rețea de 100 de persoane care călătoreau din Armenia⁷. La începutul lunii octombrie, poliția a anunțat un dosar penal împotriva unei rețele la scară largă care canaliza bani pentru a influența rezultatele alegerilor prezidențiale și ale referendumului constituțional. Rețeaua a promis bani la peste 130.000 de cetățeni în schimbul unui vot „Nu” la referendum, iar indicația pentru votul lor pentru un

6

https://a.cec.md/ro/candidati-reprezentanti-ai-candidatilor-la-alegerile-prezidentiale-si-participanti-2781_111382.html?fbclid=IwY2xjawFfuS9leHRuA2FlbOJxMAABHRpDhRUAiw3TIcP07NomErJsavyRFbiuMd5DIu6EIO_A8F_0YfwsgSUNMg_aem_M2BgsBox8WICqPNFw-U1-Q

⁷ <https://www.theguardian.com/world/2024/oct/12/moldova-fears-kremlin-fixing-eu-referendum-russia>

candidat la președinție urma să fie comunicată mai aproape de alegeri. Potrivit poliției, ambele scheme au fost conduse de Șor și susținute cu finanțare rusă.⁸

Pentru perioada 20 august – 15 octombrie, observatorii Promo-LEX au raportat 16 cazuri de „activități cu potențial de corupere a alegătorilor”, în mare parte legate de blocul politic Victorie și Partidul pentru Viitorul Moldovei.

Abuzul de resurse administrative

Utilizarea resurselor administrative pentru avantajul electoral este o provocare persistentă pentru alegerile din Republica Moldova. Codul electoral prevede că „[c]andidaților li se interzice utilizarea resurselor administrative, inclusiv prin lansarea de proiecte de infrastructură sau achiziții publice efectuate din bugetul public național, utilizarea echipamentelor, mijloacelor și bunurilor publice, în perioada electorală.” Cu toate acestea, pe 9 octombrie, cu mai puțin de două săptămâni înainte de alegeri, guvernul a anunțat că va acorda un bonus de 2.300 MDL (aproximativ 130 de dolari SUA) pentru 30.000 de pensionari.⁹ De asemenea, părțile interesate și-au exprimat îngrijorarea cu privire la utilizarea abuzivă a resurselor administrative pentru a încuraja alegătorii să voteze “Da” la referendumul constituțional. De exemplu, Promo-LEX a remarcat că programul de informare publică “Europa pentru tine” condus de Guvern, ale cărui materiale sunt marcate cu sigla Guvernului Moldovei, pare să încurajeze participarea la referendum doar a celor care susțin integrarea europeană. Delegația a identificat, de asemenea, autocolante pro-referendum produse de PAS în unele clădiri guvernamentale. Deși guvernul are datoria de a informa alegătorii, precum și de a combate informațiile false, nu ar trebui să facă acest lucru într-un mod care să favorizeze o parte sau alta. Interlocutorii au remarcat, de asemenea, că au existat situații în care oficialii guvernamentali păreau să facă campanie în timp ce îndeplineau funcții guvernamentale în timpul orelor normale de lucru.

Pentru perioada 20 august – 1 octombrie, observatorii Promo-LEX au raportat 42 de cazuri de utilizare abuzivă a resurselor statului, dintre care 37 care au implicat PAS sau Președinta Maia Sandu și cinci cazuri au implicat funcționari din administrația publică locală, Blocul Electoral “Împreună”, Partidul Renașterii, Blocul Politic Victorie și Partidul Dezvoltării și Consolidării Moldovei. În perioada 1-15 octombrie, observatorii Promo-LEX au raportat „cel puțin 114” cazuri de utilizare abuzivă a resurselor statului, inclusiv peste 100 legate de PAS sau Președinta Maia Sandu.

Finanțarea campaniilor

În încercarea de a „echilibra terenul politic” și de a atenua riscul finanțării ilegale a campaniei, autoritățile moldovenești au încercat în ultimii ani să sporească transparența și să reglementeze finanțarea concurenților electorali (partidele politice și candidații independenți) pentru toate alegerile, inclusiv în cadrul referendumurilor constituționale. Codul Electoral din 2022 a introdus o serie de inovații menite să întărească reglementările financiare, inclusiv raportarea detaliată și la timp a contribuțiilor, sancțiuni pentru neprezentarea rapoartelor financiare, reducerea limitelor pentru donațiile în numerar făcute de

⁸

<https://www.politico.eu/article/pro-russia-oligarch-network-influence-eu-moldova-elections-voter-bribery-disinformation/>

⁹ <https://www.facebook.com/GuvernulRepubliciiMoldova/videos/1919666821873895>

membrii de partid și majorarea penalităților pentru încălcarea reglementărilor. CEC a stabilit, de asemenea, plafoane pentru cheltuielile din campania electorală.

Concurenții electorali au fost obligați să înființeze un anumit cont bancar în termen de trei zile de la înregistrare și să depună rapoarte financiare săptămânale în perioada campaniei de o lună, precum și un raport final la trei zile după alegeri. Unele părți au raportat că băncile au amânat deschiderea conturilor bancare sau furnizarea de carduri bancare, împiedicându-le efectiv să-și înceapă campania. Perioada scurtă de campanie și cadența raportării financiare obligatorii au reprezentat o provocare atât pentru campaniile politice, cât și pentru CEC. Unor campanii politice, în special celor desfășurate de partide politice mai mici sau de candidați independenți, le-a fost dificil să respecte raportarea financiară săptămânală cerută de lege. Pe de altă parte, CEC întâmpină dificultăți în aplicarea acestor prevederi, deoarece nu are capacitatea adecvată de a analiza în profunzime cantitatea mare de date financiare transmise de campanii.

Potrivit Promo-LEX¹⁰, până la 13 octombrie cele 11 campanii prezidențiale au raportat un venit total de 27.774.746 MDL (aproximativ 1,54 milioane USD). În aceeași perioadă, campaniile prezidențiale au raportat cheltuieli totale de 24,71 milioane MDL (1,37 milioane USD).

Campanie	Venituri	Cheltuieli
Sandu	8,989,747	8,786,109
Stoianoglo	6,067,441	4,167,948
Usafii	4,991,038	4,671,890
Alți candidați	7,726,520	7,084,486
Total	27,774,746	24,710,433

În aceeași perioadă, doar șase partide au depus rapoarte financiare pentru campania pentru referendum, raportând un venit total de 4,51 milioane MDL (aproximativ 250.000 USD). Aceleași partide au raportat cheltuieli totale de 3,85 milioane MDL (aproximativ 215.000 USD). Tabelul de mai jos prezintă veniturile și cheltuielile totale raportate de partidele care susțin opțiunea “Da” și cele care susțin opțiunea “Nu”.

Opțiunea	Venituri	Cheltuieli
Da	3,344,655	2,929,557
Nu	1,167,544	925,143
Total	4,512,199	3,854,700

10

<https://promolex.md/26228-raportul-nr-4-misiunea-promo-lex-de-observare-a-alegerilor-prezidentiale-si-a-referendului-republican-constitutional-din-20-octombrie-2024/?lang=en>

Soluționarea litigiilor electorale

Alegătorii, concurenții electorali, membrii administrației electorale și observatorii pot depune plângeri legate de alegeri și încălcarea drepturilor la mai multe niveluri, inclusiv la comisiile electorale superioare. Deciziile comisiilor electorale pot fi atacate prin intermediul sistemului judiciar. CEC primește plângeri legate de candidații la președinție și concurenții la referendum, încălcări ale regulilor de campanie și finanțare. Plângerile trebuie depuse și evaluate în termen de trei zile; în ziua alegerilor, plângerile trebuie să fie evaluate în ziua alegerilor. Potrivit unei analize a Promo-LEX, până pe 15 octombrie CEC primise 35 de plângeri, inclusiv cu privire la acuzații legate de utilizarea resurselor administrative și desfășurarea campaniei.

Mediul informațional

Atacurile la integritatea mediului informațional

Manipularea informațională și interferența străină (FIMI) este de mult un fenomen larg răspândit în Moldova și s-a intensificat de la începutul invaziei pe scară largă a Rusiei în Ucraina. Experții [estimează](#) că doar pentru alegerile locale din 2023, Rusia a lansat informație falsă și eforturi de război hibrid în valoare de 50 de milioane de dolari SUA. Adicional suportului acordat forțelor politice pro-ruse, poliția susține că fondurile erau redirecționate către media, formatori de opinie și canale de Telegram pro-ruse. Interlocutorii au evaluat că o parte din fondurile rusești interceptate de către poliția din Moldova în acest an au fost destinate pentru a influența mediul informațional înainte de alegerile din 20 octombrie.

În al doilea trimestru al anului 2024, un raport al companiei Meta a scos la iveală o rețea de comportament neautentic (CIB) coordonat care țintea Moldova. Rețeaua promova politicieni pro-ruși și critica guvernul, participa la campanii de dezinformare și se opunea inițiativelor votului prin corespondență.¹¹ Pe 11 octombrie, Meta a anunțat că în al treilea trimestru al anului 2024, a înlăturat șapte conturi Facebook, 23 pagini, un grup, și 20 de conturi Instagram conectate la o rețea care țintește audiența vorbitoare de limbă rusă din Moldova. Meta a identificat că rețeaua operează și în alte servicii de internet, precum Telegram, OK.ru, și TikTok.¹²

În septembrie, misiunea de evaluare preelectorală a alegerilor prezidențiale a identificat manipularea informațională și interferența străină ca fiind cea mai mare provocare pentru integritatea alegerilor și a referendumului. În întâlniri cu delegația, actorii de integritate informațională și-au reafirmat evaluarea, menționând că manipularea informațională și interferența străină este la fel de îngrijorătoare precum cumpărarea voturilor, finanțarea ilegală a campaniilor și intimidarea actorilor electorali. Conform monitorizărilor desfășurate de către aceștia în perioada preelectorală, mediul rețelelor sociale era în mod particular poluat de informații manipulatorii și care induc în eroare.

Impactul dezinformării asupra abilității alegătorilor de a obține informație credibilă despre procesul electoral a crescut pe măsură ce rețele sociale devin o sursă de informație predominantă în Moldova.

¹¹ <https://transparency.fb.com/sr/Q2-2024-Adversarial-threat-report>

¹² <https://about.fb.com/news/2024/10/taking-action-against-coordinated-inauthentic-behavior-in-moldova>

Conform unui sondaj NDI din 2023, peste 65% din cetățeni folosesc rețelele sociale pentru a se informa zilnic, și reprezintă o treime din cele mai de încredere surse de informare. Facebook, Instagram, Telegram, TikTok, Viber și YouTube sunt cele mai populare platforme printre moldoveni.

Tacticile social media

Rapoartele observatorilor care monitorizează rețelele sociale și platformele online indică faptul că cele mai maligne narațiuni sunt distribuite prin intermediul unei rețele complexe de pagini web, aplicații de mesagerie și platforme social media, multe dintre care sunt afiliate cu activiști și formatori de opinie pro-ruși. Conform WatchDog.MD, începând cu luna septembrie au sporit narativele false sau care induc în eroare despre alegerile prezidențiale și referendumul constituțional. Cele mai problematice narative atacă credibilitatea procesului electoral (spre exemplu „Guvernul se pregătește să falsifice alegerile” sau „Vestul se implică în falsificarea alegerilor din Moldova”, „opoziției i se interzice să desfășoare o campanie împotriva accederii la UE”) sau legitimitatea referendumului („referendumul este organizat cu violarea normelor legale/democratice”, „prin modificarea Constituției, Constituția este anulată”, „referendumul este o modificare înșelătoare a Constituției”). În special îngrijorătoare sunt narativele care leagă integrarea UE cu „pierderea valorilor tradiționale”, îndreptată spre menținerea practicilor discriminatorii împotriva femeilor și comunității LGBTQI+.

Eforturi de monitorizare independente indică faptul că, în Moldova, aceste narative au fost amplificate prin trei tactici complementare. În primul rând, prin intermediul publicității pe rețelele sociale se poate atinge o audiență mai mare, în timp ce țintirea la nivel micro a audiențelor specifice îngreunează procesul de monitorizare și identificare a informațiilor false și care duc în eroare. Publicitatea de pe rețele sociale poate fi finanțată, de asemenea, din surse necunoscute, inclusiv agenți străini, creând dificultăți pentru monitorizarea cheltuielilor de campanie și aplicarea regulilor de transparență. În al doilea rând, formatorii de opinie deseori distribuie mesaje specifice, contra cost, fără a dezvălui tranzacția. Aceasta poate determina audiența să creadă că mesajul este autentic, sporind posibilitatea că va fi crezut. În al treilea rând, s-a atestat o creștere în utilizarea inteligenței artificiale și deep fakes pentru manipularea opiniei publice și distribuirea informațiilor false și care induc în eroare. În lunile premergătoare alegerilor, câteva videouri deep fake cu imaginea Președintei Sandu au fost lansate pe rețelele sociale, prezentând-o într-o lumină negativă și atribuindu-i afirmații false, spre exemplu cerând închiderea școlilor sau admitând distrugerea economiei Moldovei. Trei zile înainte de alegeri, un video [deep fake](#) o prezenta pe președintă ținând un discurs cu afirmații precum „nimeni nu dorește Moldova în UE” sau „Moldova este următoarea care va intra în război”.

Vulnerabilitatea la manipularea informației

Cercetările NDI indică că moldovenii sunt vulnerabili la manipularea informației. Într-un sondaj din 2023, aproape 2/3 din respondenți nu au putut distinge cu acuratețe narativele false de cele adevărate. Într-un sondaj NDI recent desfășurat în Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia și regiunea Taraclia, predominant vorbitoare de limba rusă, șapte din zece locuitori au etichetat greșit narativele manipulatorii. Cele mai vulnerabile categorii sunt persoanele în etate, cu un venit mic, care urmăresc televiziunea și persoanele cu viziuni puternice pro-ruse. Locuitorii Găgăuziei și Taracliei nu au încredere și sunt foarte critici față de toate autoritățile naționale, se percep oprimați și resping orice mesaj cu privire la UE.

Totuși, mai mult de 40% recunosc că sunt vulnerabili la manipularea informației și 60% susțin că s-au confruntat cu acest fenomen în ultimul an.

Eforturi de combatere a manipulării informației

Multiple structuri guvernamentale din Moldova își propun să limiteze manipularea informațională și interferența străină. În 2022 și 2023, Comisia pentru Situații Excepționale [a suspendat licența a 12 canale de televiziune](#) pentru „eforturi de destabilizare a situației din Moldova și servirea intereselor altor state”. În 2022, Serviciul de Informații și Securitate (SIS) [a blocat](#) 31 de pagini web care reprezentau un pericol pentru spațiul informațional național. În prima săptămână din campania electorală, SIS-ul a blocat alte șapte pagini web afiliate Federației Ruse.

În 2022, în Codul Audiovizual s-au inclus sancțiuni pentru distribuirea informațiilor false. În 2023, Guvernul a creat Centrul pentru Comunicare Strategică și Combatere a Dezinformării, responsabil de abordarea holistică a manipulării informaționale și interferenței străine. Societatea civilă, de asemenea, este implicată: organizații precum WatchDog.MD și Asociația Presei Independente monitorizează spațiul informațional și combaterea manipulării informaționale și interferenței străine; Centrul de Jurnalism Independent desfășoară cursuri de educație media; și organizații media precum RISE sau Ziarul de Gardă investighează cazuri de manipulare informațională și interferență străină.

În contrast, răspunsul rețelelor sociale față de manipularea informațională și interferența străină lasă de dorit. Suspendarea conturilor maligne sau neautentice s-a produs lent. Partenerii de încredere Meta nu au reușit să militeze pentru o implicare mai activă și prioritizarea Moldovei în perioada electorală. Apelurile actorilor din Moldova către platforme cu solicitarea de a aloca mai multe resurse pentru combaterea manipulării informaționale și interferenței străine s-au regăsit în octombrie într-o scrisoare adresată conducerii Google și Meta de către președintele Comitetului pentru Relații Internaționale a Senatului Statelor Unite ale Americii, Ben Cardin.¹³ În octombrie, la solicitarea poliției Moldovei, Telegram [a blocat](#) 15 canale și 95 de chatbot-uri afiliate cu Ilan Șor, care ar fi utilizate pentru finanțarea ilegală a partidelor politice și coruperea alegătorilor.

Media tradițională

Delegația a fost informată că media tradițională, în special televiziunea și radio, sunt o sursă mai neutră și echilibrată de informare electorală. Părțile interesate din Moldova susțin că aceasta se datorează unei mai bune reglementări, rolului activ a Consiliului Audiovizualului, și mecanismelor puternice de responsabilizare, protecții care încă ar trebui să fie extinse asupra rețelelor sociale. Totuși, conform unui sondaj NDI din 2023, numai unul din patru moldoveni au încredere în media, și majoritatea instituțiilor media independente sunt puternic dependente de finanțarea donatorilor. Aceasta limitează capacitatea de a produce conținut calitativ pentru a concura cu informația malignă, mai ales în mediul online.

13

<https://www.foreign.senate.gov/press/dem/release/chair-cardin-urges-tech-companies-to-address-russian-disinformation-and-misinformation-ahead-of-key-referendum-in-moldova>

Alegeri incluzive

Participarea femeilor

Femeile par să joace un rol proeminent în aceste alegeri. Patru femei, inclusiv actuala președintă, candidează la alegerile prezidențiale; 40% din actualii parlamentari sunt femei; și Comisia Electorală Centrală și Consiliul Audiovizualului sunt prezidate de femei. Codul electoral prevede ca principiul „echității de gen” să fie aplicat la formarea structurilor electorale. Ca rezultat, femeile sunt cinci din nouă membri CEC și 71% din membrii CECER, inclusiv 59% din președinții CECER și 78% din secretarii CECER. Promo-LEX a raportat că femeile constituie 90% din membrii birourilor electorale ale secțiilor de votare.

Interlocutorii au evidențiat că discursul împotriva femeilor candidați a devenit mai puțin discriminatoriu, deși au sugerat că aceasta se poate datora faptului că un număr de femei candidate reprezintă partidele politice din opoziție care în ultimele alegeri au fost cele mai agresive în retorica contra femeilor candidate. S-au raportat atitudini părtinitoare din partea alegătorilor față de bărbați, prevalența stereotipurilor culturale despre femei, și violența socială endemică împotriva femeilor în Moldova. Președinta Sandu a fost ținta informațiilor false despre orientarea sa sexuală și s-a confruntat cu atacuri ostile și personalizate, inclusiv bazate pe statutul său de femeie celibatară. Două [femei jurnaliste](#) au fost hărțuite în timp ce documentau un protest pro-rus în luna mai. Interlocutorii au menționat că femeile erau mai puțin probabil să fie incluse în programele TV și alte forme ale mediei. [UN Women](#) descrie violența împotriva femeilor în Moldova precum „un fenomen larg răspândit și sistemic”. Acești factori creează bariere pentru participarea deplină a femeilor în viața politică în pofida faptului că Moldova este o țară semnatară a Convenției de la Istanbul privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice.

Persoane cu necesități speciale

Atât CEC-ul, cât și observatorii, au semnalat problema accesibilității la secțiile de votare și oficiile CEC. Pentru [alegerile prezidențiale din 2020](#), Promo-LEX a evaluat că peste jumătate din birourile electorale ale secțiilor de votare și multe oficii CECER nu erau accesibile persoanelor cu deficiențe locomotorii. Pentru aceste alegeri, doar 30% din 189 de secții de votare vizitate de observatorii Promo-LEX până la 1 octombrie erau pe deplin accesibile și 34% parțial accesibile. Administrația electorală permite „votarea mobilă” pentru persoanele cu necesități speciale. În baza unei solicitări prealabile, membrii birourilor electorale vizitează alegătorii la domiciliu cu o urnă mobilă de vot de dimensiuni mici. Au fost exprimate îngrijorări privind transparența și potențiala fraudare a alegerilor prin urna mobilă. În 2023, CEC-ul a adoptat noi reglementări bazate pe Convenția Națiunilor Unite privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități la care Moldova este stat membru semnatar. Reglementările solicită ca CEC să ofere echipament special (precum modele de buletine de vot, rigle, lămpi, lupe, etc.) pentru a permite persoanelor cu dizabilități să-și exercite dreptul la vot fără asistență. În câteva secții de vot vizitate de observatorii NDI erau prezente buletine în limbajul Braille și lupe care să permită persoanelor cu deficiențe de vedere să-și exercite votul fără asistență. Observatorii misiunii au constatat că majoritatea secțiilor de votare nu erau accesibile celor cu deficiențe locomotorii.

Incluziunea LGBTQI+¹⁴

Persoanele LGBTQI+ au drepturi limitate și se confruntă cu un grad înalt de discriminare. Comunitatea LGBTQI+ a reușit să organizeze o paradă PRIDE în martie a acestui an, dar a fost necesară protecția poliției. Un protest contra a fost organizat în asociere cu biserica ortodoxă. Eforturile pro-ruse de a submina suportul public pentru referendumul constituțional argumenta că integrarea europeană va solicita Moldovei legalizarea căsătoriilor de același gen. În același timp, inclusiv partide pro integrarea europeană au desconsiderat angajamentul UE pentru protecția drepturilor persoanelor LGBTQI+.

Alegătorii de pe malul stâng al râului Nistru

Transnistria este oficial recunoscută ca parte din Moldova de către comunitatea internațională, dar de facto operează independent și găzduiește o prezență militară rusă semnificativă. CEC a deschis 30 de secții de votare pentru cetățenii eligibili de pe malul stâng al râului Nistru, pentru a vota pe malul drept, înregistrând o scădere față de cele 42 de secții de votare deschise în 2020. Chiar dacă cetățenii de pe malul stâng al râului Nistru pot vota la alegerile din Moldova în secții de votare speciale, au fost exprimate îngrijorări în timpul misiunii de evaluare preelectorală a alegerilor, că liderii locali ar putea descuraja participarea și că alegătorii din Transnistria ar avea acces neadecvat la informația electorală emisă de CEC și ar primi informație selectivă și părtinitoare cu privire la campaniile pentru alegerile prezidențiale și referendumul constituțional. Alți interlocutori au remarcat că este posibil ca votanții care se deplasează de pe malul stâng al râului Nistru ar putea fi împiedicați să voteze când vor ajunge la secțiile de votare predestinate lor. Delegația nu a observat sau auzit despre probleme semnificative în acest sens în ziua alegerilor.

Roma și alte minorități etnice

Minoritățile etnice sunt subreprezentate în partidele politice și în guvernare la toate nivelurile în Moldova, și preocupările lor sunt rareori abordate. Grupuri etnice majore includ bulgarii, găgăuzii, rușii, roma și ucrainenii. Comunitatea Romă se confruntă cu cel mai mare nivel de discriminare, confruntându-se frecvent cu prejudecăți și fiind excluși din viața politică și publică. Mulți cetățeni roma sunt incapabili să-și exercite dreptul la vot din motiv că nu dispun de documente valide. Alte grupuri minoritare etnice, precum găgăuzii, rușii și ucrainenii, sunt mai integrați, dar încă se confruntă cu tratament discriminatoriu din partea partidelor politice. În pofida eforturilor precum ar fi Strategia națională de Consolidare a Relațiilor Interetnice, multe probleme ale minorităților etnice rămân neabordate, iar planurile ambițioase de incluziune deseori există doar pe hârtie.

La aceste alegeri, CEC-ul a anunțat că va oferi 2.1 milioane de buletine în română, 600,000 în rusă, și 115,000 în ucraineană. CEC-ul de asemenea va oferi buletine de vot în bulgară, găgăuză și romani. Observatorii NDI au constatat că materialele electorale erau disponibile și în alte limbi decât româna, inclusiv bulgară, găgăuză, roma, rusă și ucraineană.

¹⁴ LGBTQI+ refers to Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer, and Intersex with the additional “+” to include other identities not encompassed in the short acronym.

Implicarea societății civile

Observatorii electorali independenți și neafiliați politic oferă informații imparțiale despre procesul electoral, sporind transparența și asigurând răspunderea pentru acțiunile persoanelor implicate în procesul electoral. Aceștia contribuie la reducerea potențialelor violări și implică cetățenii în procesul electoral. Toate aceste acțiuni sunt realizate în timp ce mențin existența unui spațiu civic în societate, dar și în procesul asigurării existenței unei voci a societății civile în perioadele electorale. Pentru acest proces electoral, CEC a acreditat Promo-LEX și alte trei organizații pentru a instrui și a desfășura observatori din partea societății civile.¹⁵

Organizația	Observatori
Promo-LEX	1,247
Consiliul Național al Tineretului din Moldova (CNTM)	41
Școala de Jurnalism din Moldova	16
Ador Orașul Meu	7
Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral (CICDE)	6
Asociația pentru Democrație Participativă (ADEPT)	5
Total	1,322

Înainte de zilele alegerilor, Promo-LEX a emis patru rapoarte de evaluare a perioadei preelectorale, care au însumat concluziile și recomandările organizației legate de cadrul normativ, administrarea alegerilor, lista alegătorilor, concurenții electorali și campaniile, finanțarea campaniilor, discursului de ură și instigare la ură, cumpărarea voturilor, utilizarea abuzivă a resurselor administrative și soluționarea contestațiilor electorale.

Societatea civilă din Moldova a jucat un rol activ în aceste alegeri. Organizații precum WatchDog.MD și Asociația Presei Independente monitorizează spațiul informațional și contracarează manipularea informațională și interferența străină (FIMI). Centrul de Jurnalism Independent desfășoară cursuri de literatură media, iar organizații media precum RISE sau Ziarul de Gardă investighează campaniile FIMI. Constatările lor sunt reflectate în secțiunea Mediul Informațional al acestei declarații.

Ziua alegerilor

La 20 octombrie, NDI a dislocat 14 observatori pe termen scurt pentru a observa procesele de deschidere, votarea, închiderea și numărarea voturilor în secții de votare din toate cele 32 de raioane, Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia și municipiile Bălți și Chișinău, inclusiv în secțiile de votare pentru alegătorii de pe malul stâng al râului Nistru.

¹⁵ <https://a.cec.md/ro/observatori-nationali-16213.html>

Procesul de deschidere a secțiilor și votarea au decurs în general calm și ordonat. SV-urile au fost bine organizate, iar oficialii BESV au înțeles și au respectat procedurile stabilite. La toate secțiile de votare monitorizate de observatorii NDI, secțiile de votare s-au deschis la timp, urnele de vot s-au dovedit a fi goale înainte de vot, iar oficialii electorali au efectuat în mod corespunzător verificarea alegătorilor înainte de a le permite să voteze. La toate secțiile de votare vizitate au fost prezenți reprezentanții partidelor participante, cel mai adesea reprezentând PSRM și PAS. Toate aspectele procesului de deschidere și de vot au fost vizibile pentru observatori. La niciuna dintre secțiile de votare vizitate nu a fost suspendat, ori oprit prematur procesul de votare.

În ziua alegerilor, observatorii NDI au asistat la incidente izolate legate de transportul coordonat al alegătorilor, alegători făcând fotografii ale buletinelor de vot și votul asistat neobișnuit; cu toate acestea, astfel de incidente nu au fost observate pe scară largă și nu au afectat integritatea alegerilor. Observatorii au remarcat că majoritatea secțiilor de votare vizitate nu erau accesibile persoanelor cu dizabilități, multe nu aveau toalete și încălzire. Unele clădiri vizitate nu ofereau spațiu suficient pentru a găzdui un număr mare de alegători fără a evita supraaglomerarea.

Procesul de închidere și numărarea voturilor a decurs calm și ordonat, conform procedurilor CEC, bazate pe principiile de monitorizare a observatorilor NDI. La toate secțiile de votare observate în timpul închiderii, toți alegătorii aflați la coadă în timpul închiderii au avut posibilitate să voteze, iar închiderea a avut loc la timp. În toate secțiile de votare vizitate pentru închidere și numărare, observatorii au avut posibilitatea de a observa și vizualiza întregul proces și nu au fost restricționați în monitorizare. Reprezentanții partidelor politice au fost prezenți pe scară largă la procesul de numărare, cel mai adesea reprezentând PSRM și PAS. Toate persoanele prezente în secțiile de votare în timpul numărării au putut verifica datele raportate în procesele verbale înainte de semnare. Oficialii au urmat procedurile CEC pentru numărarea buletinelor de vot și nu au recepționat plângeri către BESV-uri în toate secțiile de votare vizitate de observatorii NDI.